

ТРЕЋА СВЕСКА

Никад више!

Пројекат Канцеларије за демократске институције
и људска права при ОЕБС-у и Куће Ане Франк

Наставни материјал
за борбу против
антисемитизма

1. Никад више
2. Живети заједно
3. Антисемитизам данас
4. Медијска писменост
5. Антициганизам
6. Избеглице

1. Никад више

Након Другог светског рата када су се многе државе суочиле са последицама злочина, разарања и уништења, започета је сарадња на стварању међународних организација као платформе за сарадњу, као и основних норми и друштвених вредности око којих би се сви сложили, све са циљем да се геноцид и други злочини никада више не понове.

Други светски рат био је најстрашнији и најсмртоноснији конфликт у историји који је коштао човечанство преко 55 милиона људских жртава. Милиони су остали без домова, као расељена лица и избеглице, цели градови су били срањени са земљом, материјална штета је била неизмерна, а читави народи су трауматизовани огромним губицима и страхотама које су проживели. Тек након завршетка рата човечанство је могло да сагледа колико страшне и огромне су биле последице дванаестогодишње владавине нациста у Немачкој, међу којима је најстрашнија била управо злочин Холокауста.

Да се страхоте Другог светског рата никада више не би поновиле, готово све државе света постале су чланице међународне Организације уједињених нација (ОУН), због сарадње на пољу међународног права, глобалне безбедности, економског развоја и социјалне једнакости. Државници су се сложили да је потребно успоставити правила о основним људским правима која би обавезала све државе да признају једнако право на живот, слободу, имовину, веру и употребу властитог језика сваком појединцу. Тако су се чланице Уједињених нација сложили о једној листи најважнијих права човека, коју су назвали **Универзална декларација о људским правима**.

Универзална декларација о људским правима

Члан 1.

Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства.

Члан 2.

Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности. /.../

Члан 3.

Свако има право на живот, слободу и безбедност личности.

Универзална декларација о људским правима усвојена је на Генералној скупштини ОУН, 10. децембра 1948. године.

Члан 4.

Нико се не сме држати у ропству или потчињености: ропство и трговина робљем забрањени су у свим облицима.

Члан 5.

Нико не сме бити подвргнут мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступку или казни. /.../

Члан 7.

Сви су пред законом једнаки и имају право без икакве разлике на поједнаку законску заштиту. /.../

Члан 18.

Свако има право на слободу мисли, савести и вере; ово право укључује слободу промене вере или убеђења. /.../

Члан 19.

Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења. /.../

Члан 20.

Свако има право на слободу мирног окупљања и удруживања. /.../

Генерална скупштина Организације уједињених нација у Њујорку

Дефиниција геноцида по УН

Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида усвојена је на Генералној Скупштини ОУН 09. децембра 1948. године.

Члан II

У овој конвенцији под геноцидом се подразумева било које од следећих дела почињених с намером да се потпуно или делимично уништи једна национална, етничка, расна или религиозна група:

- (а) убиство чланова групе (народа);
- (б) узроковање тешких телесних или менталних повреда члановима групе (припадника одређеног народа);
- (ц) намерно подвргавање групе таквим животним условима који доводе до њеног потпуног или делимичног физичког уништења;
- (д) успостављајући мере с намером спречавања рађања у оквиру групе (народа);
- (е) принудно премештање деце из једне групе у другу.

Члан III

Следећа дела ће бити кажњива:

- (а) геноцид;
- (б) планирање извршења геноцида;
- (ц) директно и јавно подстицање на извршење геноцида;
- (д) покушај геноцида;
- (е) саучесништво у геноциду.

ПИТАЊА/ЗАДАЦИ за ученике

1. Зашто се Други светски рат сматра највећим и најстрашнијим сукобом у историји човечанства?
2. Наведи која су све људска права прекршена током Другог светског рата.
3. Наведи неке примере кршења људских права данас.

Сиве зоне демократије

Право на слободу изражавања је веома важно и једно од основних права, али не сме да угрози или доведе у питање људска права других. Међутим, различита права су понекад у сукобу. Неке речи, слике, гестови, музика и тако даље су за одређену особу болне и дискриминишуће, док неко други можда не осећа тако или то не зна и не разуме. Некада се слобода говора злоупотребљава и користи као параван за говор мржње. Није увек једноставно оценити где се завршава једно, а где почиње друго.

Нажалост, широм Европе у свету музике се повремено појављују извођачи који у својим текстовима употребљавају ружне и увредљиве речи за различите мањинске народе или друштвене групе, нпр. Роме, Африканце, муслимане, имигранте или припаднике ЛГБТ популације, и промовишу предрасуде и стереотипне слике о њима. Неки од њих на такав начин у својим текстовима на увредљив и негативан начин говоре о Јеврејима, а неки чак мање или више отворено славе нацизам и поричу Холокауст.

– **Једни** их критикују и сматрају да ти музичари шире мржњу, те да би требало забранити да се њихове песме емитују на радију и телевизији. Сматрају да уметник и јавна личност, који на тај начин има значајан утицај на младе људе, има још већу друштвену одговорност, и да њихове ружне и увредљиве речи, нпр. о Јеврејима или Ромима, управо зато имају већи одјек. Неки сматрају да томе не треба придавати превише важности јер сама полемика о песмама још више скреће пажњу јавности и доприноси њиховој популарности. Неки кажу да се не сме дозволити да овакве појаве прођу без протеста и питају како се осећају наши суграђани, нпр. Јевреји или Роми, ако не реагујемо – јер то би изгледало као да се са овим музичарима слажемо или као да нам је свеједно.

– **Други** опет кажу да ови музичари као уметници имају право да искажу своје мисли и ставове, и сматрају да док год директно не позивају на насиље, ови извођачи не прелазе границу говора мржње. Неки сматрају да у слободном друштву мора постојати простор за све ставове и да једно не треба да искључује друго. Неки тврде да је критика упућена на овакве текстове претерана. Неки кажу да су ти музичари у многим својим ставовима у ствари у праву, да њихови текстови представљају реалну слику друштва, а да лажни душебрижници и разни плаћеници цензуришу и спутавају да се шири истина. Неки сматрају да ови музичари управо због таквих текстова имају подршку и да многи због тога долазе на њихове концерте.

- Шта ти мислиш о овој дилеми?
- Какве све могу да буду последице позива на дискриминацију и говора мржње?

Слобода изражавања по европској конвенцији о људским правима

Члан 10 – Слобода изражавања

1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.
2. Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

2. Живети заједно

Да ли сте се некада питали: Ко сам ја? Чему тежим? Зашто се идентификујем са неком групом, а са другом не? То су питања која сви људи себи понекад постављају, а везана су за наш идентитет. Идентитет је појам који означава начин на који појединац или група доживљавају сами себе. Једна од најстаријих људских особина је потреба за разликовањем, идентификовањем и поистовећивањем.

Идентитет је слојевита категорија и у различитим околностима различити делови наших идентитета долазе мање или више до изражаја, односно постају важнији од других. Једна иста особа је са својим деком и баком првенствено унука или унук, а на општинском такмичењу је представник своје школе, а на екскурзији у Грчкој је млада особа из Србије, на трибинама је навијач неког спортског клуба, а у музичком саставу је гитариста. Тако ће у различитим околностима један дека исту особу представити са: „То је мој унук”, док ће је члан оркестра представити са: „То је наш гитариста”. Сви ти делови идентитета су релевантни и стварни, и потребни су нам да би се сналазили у друштву и градили односе са другим људима.

С једне стране идентитет је веома лична категорија и свако има право да свој идентитет осећа и гради онако како га сам доживљава. Али, с друге стране, идентитет може бити и наметнут, нарочито од стране већинских група, тако што некога доживљавају на одређени начин, без обзира што се то не подудара са тим како та особа доживљава саму себе. Важно је нагласити да је идентитет друштвена, а не биолошка категорија. Идентитет се не наслеђује кроз гене или „кроз крв”, него се развија тако што особа одраста у окружењу које има одређена вредновања и погледе на свет, кроз учење, сазревање и самоспознају.

Различите категорије идентитета могу бити злоупотребљене, нарочито када се употребљавају са циљем распламсавања мржње према онима који нису припадници исте групе. Показало се да је идентитет снажан покретачки мотив у историји, да се људи некада жртвују за групу са којом се идентификују или чак чине злочине у њено име.

Културни диверзитет или разноликост је прихватање и поштовање разлика међу верским, етничким и другим групама које не деле исте вредности и животне стилове, односно неинсистирање на асимилацији у доминантну културу.

Толеранција у најширем смислу представља способност дијалога са другим. Човек не може да опстане сам у друштву, зато је толеранција неопходан услов друштвености и људскости. У данашње време толеранција значи поштовање другог, признавање права на различитост и потребу за дијалогом. Док смо некада толеранцију доживљавали као пасивно прихватање или „трпљење” различитости, данас се толеранцијом сматра активна, али ненасилна комуникација која је израсла из потребе међусобног разумевања.

Дискриминација је различит третман или поступање према одређеној особи које је различито у односу на поступање или третман према другима, базирано на перцепцији припадности те особе одређеној групи, односно категорији: класне, националне, религијске, полне или родне припадности, инвалидитета, сексуалне оријентације, старости, социјалног или брачног статуса итд.

Ксенофобија је страх и неповерење према нечему што се доживљава страним и непознатим, пре свега према људима који се на неки начин могу доживети као припадници неке друге групе. Антисемитизам, антициганизам, национализам и слично су различити облици ксенофобије. Један од облика ксенофобије је и расизам.

Нема раса – постоји само расизам

Расизам је врста мржње која се базира на претпоставци да постоје биолошки различите расе људи, те да су неке расе супериорније у односу на друге. То, такође, подразумева претпоставку да припадници исте расе поседују некакве карактеристичне заједничке особине које се генетски преносе са колена на колена, а које би биле специфичне само за ту расу. По овом погледу на свет у те особине спадају и карактеристике личности, схватање морала, интелектуалне способности и друго, из чега би произашло да су нпр. припадници неке расе генетски предодређени да буду криминалци. Тако расизам подразумева да се не може утицати на припадност одређеној раси и на карактеристике које та припадност за собом повлачи, јер су рођењем заувек дефинисани и одређени. Расизам је базиран на грубом генерализовању, на низу предрасуда и стереотипа, и из њега су кроз историју, па све до данас, произилазили различити облици дискриминације и нетолеранције који су се испољавали и кроз одузимање слободе, експлоатацију и насиље, па и геноцид над народима који су наводно били припадници „ниже расе”. Један од страшних примера расизма је судбина милиона који су силом отети и одведени из Африке да вековима буду експлоатисани као робовска радна снага у Северној Америци.

И немачки нацисти су своју идеологију базирали на расизму, а антиземитизам који су пропагирани се ослањао на тврдњу да Јевреји као „раса” носе негативне особине које преносе и наслеђују рођењем. Тако би сваки Јеврејин, па и дете, био једнако „опасан”, јер у сваком од њих појединачно леже „негативне особине” које су им „у крви”, које су наслеђене. И Роми су третирани као „нижа раса”. За нацисте су и Словени били „нижа раса”, тако да су злочини које су чинили нпр. над Србима, Пољацима, Русима и другима, имали расистичку компоненту.

Данас је у многим земљама одбачена идеја да међу људима уопште постоје расе и сматра се да је поглед на људе као припаднике „различитих раса” застарела и примитивна друштвена конструкција која се развијала зарад оправдавања колонијалних освајања. У савременом свету таква идеја је превазиђена. Самим тим је апсурдна и претпоставка о супериорности неких „раса” над другима.

Упркос томе расизам је данас још увек присутан и прожима и инспирише разне идеологије и политичке покрете базирани на мржњи, нетолеранцији и искључивости. Расизам је важна компонента политичких програма различитих популистичких партија, нарочито у земљама у којим живе грађани који су пореклом из различитих крајева света или у које стижу избеглице. Такође, расизам је важан елемент неонацистичке идеологије. Говор мржње, као и злочини из мржње, често су инспирисани расизмом.

Демонстрације у Лондону 2017. године у знак подршке 21. марту, дану који је Генерална скупштина Уједињених нација прогласила Међународним даном борбе против расне дискриминације

Националне мањине у Србији

Република Србија је мултинационална заједница. Својим Уставом и низом закона Република Србија је уредила начин остваривања уставно гарантованих права и слобода припадника националних мањина. Ради остварења права на самоуправу у култури, образовању, обавештавању и службеној употреби језика и писма, припадници националних мањина могу изабрати своје националне савете. У Републици Србији је до 2018. године 21 национална мањина конституисала своје националне савете, и то: Буњевци, Бугари, Бошњаци, Мађари, Роми, Румуни, Русини, Словаци, Украјинци, Хрвати, Црногорци и други

Срби, Албанци, Бошњаци, Бугари, Буњевци, Власи, Горањци, Јевреји, Југословени, Мађари, Македонци, Муслимани, Немци, Роми, Румуни, Руси, Русини, Словаци, Словенци, Украјинци, Хрвати, Црногорци и други

У Републици Србији је до 2018. године 21 национална мањина конституисала своје националне савете, и то: Буњевци, Бугари, Бошњаци, Мађари, Роми, Румуни, Русини, Словаци, Украјинци, Хрвати, Албанци, Ашкалије, Власи, Грци, Египћани, Немци, Словенци, Чеси, Македонци, Црногорци и Савез јеврејских општина. Ови национални савети укључени су у процес сарадње са надлежним државним органима.

Савез јеврејских општина Србије

Од свог доласка на просторе данашње Србије, почев од 16. и 17. века, Јевреји су у градовима у којима су живели оснивали своја удружења, која су се звала **јеврејске општине**. Осим међусобног повезивања те општине су им помагале да кроз контакте са локалним и државним властима, лакше решавају питања као што су право на образовање и рад, права на подизање својих синагога, гробља, школа, као и удружења која су се бавила хуманитарним радом. У тим општинама су често оснивали и културна и спортска друштва. Пошто је временом у многим градовима Србије основано више општина, они су одлучили да формирају заједничку организацију која носи данашње име, Савез јеврејских општина Србије.

Овај Савез је формиран пре једног века, 1. јула 1919. године под именом Савез јеврејских (израелитских) вероисповедних општина. После Другог светског рата носи име Савез јеврејских општина Југославије, и од тада па до 2018. године председници су му били: др Хуго Шпицер, др Фридрих Попс, др Алберт Вајс, др Лавослав Калдербург, Давид Албахари, Аца Сингер, Александар Нећак, др Рубен Фукс и Роберт Сабадош.

Данас у Србији постоји девет Јеврејских општина, и то у следећим градовима: Београду, Новом Саду, Суботици, Панчеву, Земуну, Нишу, Зрењанину, Сомбору и Кикинди, са укупним бројем од око 3000 чланова. У оквиру Савеза делује и Јеврејски историјски музеј, који сакупља грађу, предмете и документа из јеврејске историје.

(Прилог о Савезу јеврејских општина: Арон Албахари)

Савез јеврејских општина и Јеврејски историјски музеј
у Улици Краља Петра I 71а у Београду

Млади о идентитету, толеранцији и дискриминацији

„Идентитет се може променити. Ми га стварамо. Нешто смо добили од родитеља, то стоји, али се идентитет углавном ствара током година и са стеченим искуством. Када будем имала 55 година, имаћу и другачије искуство, па ћу вероватно у знатно већој мери

знати ко сам ја заправо. Ја имам и ромско, и албанско, и влашко и турско порекло. Понекад је за мене оптерећујуће када треба да себе дефинишем према етничком пореклу. Али, схватила сам да ја не морам да будем ништа од тога, ако ја тако одлучим. За сада је тако, али свесна сам да мој однос према свему овоме може касније, са годинама, да се промени. С друге стране, сви ти идентитети са којима сам рођена могу да буду и предност јер су ми блиске све те културе, обичаји и језици. Могу да имам комуникацију са више различити људи. Поносим се тиме и на то гледам као на предност. Ако се човек поноси тиме што јесте, онда ће га тако доживљавати и други.”

Сара Ђорђевић, 16 година, Београд

(Фотографије младих: Тераформинг © terraforming.org)

(Фотографије младих: Тераформинг © teraforming.org)

„Да ли сам дискриминисала неког другог? Ја никада не бих урадила нешто против својих принципа. Ми не знамо како нешто што сада урадимо може да утиче на наш целокупан живот. Од малена сам васпитавана да себе стављам у ситуацију других, и самим тим да покушам да доживим како бих се осећала у кожи онога коме бих учинила нешто лоше. Тако сам научила да оно што не бих себи пожелела, не треба ни другима да желим или чиним. Е сад, постоји могућност да, и поред најбоље намере, некога дискриминишемо, а да нисмо тога ни свесни. Решење је да се трудимо да упознамо људе са којима живимо, да знамо ко су, шта им смета, шта им је важно, шта не би волели да од нас доживе.”

Златица Павловић, 16 година, Шид

„Људи имају потребу да траже кривца ван себе, посебно кад је нека криза. Онда се обично тражи жртва међу онима који су другачији од осталих. То су често били Јевреји, али могао је да буде и неко од нас. Могао сам да будем и ја јер сам гојазан, јер слушам другачију музику или зато што имам необичну фризуру – просто зато што сам на било који начин другачији. То је све тотална глупост. Не постоје добри и зли народи – постоје само добри и лоши појединци.”

Матија Вељковић, 16 година, Ниш

„Не постоје добри и зли народи – постоје само добри и лоши појединци”

РЕЧНИК

мултинационална (држава) – држава у којој живи више народа

национална мањина (етничка мањина) – мањинска заједница чији се припадници одликују посебним националним, односно етничким идентитетом, различитим у односу на идентитет националне, односно етничке већине у заједничкој држави

ПИТАЊА/ЗАДАЦИ за ученике

1. Наброј нека од основних људских и грађанских права која су законски гарантована грађанима Србије.
2. Наброј нека од основних људских и грађанских права која ти поштујеш.
3. Да ли ти је неко некада ускратио право да нешто чиниш због твоје националне, верске или неке друге припадности?

3. Антисемитизам данас

Антисемитизам се може описати као мржња, непријатељство, односно предрасуда према Јеврејима, баш зато и само зато што су Јевреји. Антисемитизам је веома стара појава, и кроз векове се испољавала на различите начине. Његов најстрашнији облик био је Холокауст. Антисемитизам постоји и данас, у готово свим деловима света, па тако и у Србији. Иако савремени антисемитизам има одређене специфичности, оно што га је карактерисало кроз векове све до данас је да је увек био и остао базиран на предрасудама, стереотиповима, митовима и лажима.

Антијеврејски митови и лаж

Без обзира на различит садржај и начин представљања антисемитистичких митова и лаж, од религијског до расистичког антисемитизма, антисемитизам је кроз историју увек имао веома прозаичну и практичну позадину иза које је стајао интерес неких структура друштва, или да себи обезбеде власт и моћ, или да скрену пажњу сопственог народа са стварних друштвених проблема потурајући Јевреје као тобожње „кривце” за разне врсте недаћа, или да спутавају и спречавају Јевреје да се укључе у привреду, чувајући на тај начин сопствени монопол, или оно најпрозаичније – да оправдају пљачку имовине Јевреја, а тиме и прогоне и убиства, или све то заједно.

Религијски антисемитизам је мржњу и непријатељство према Јеврејима заснивао на религијским „аргументима”. Централно место у хришћанском антисемитизму, још у раном хришћанству, па све до модерних времена, чини оптужба за „издају Исуса Христа” и „богоубиство”. Према дуго времена преовлађујућем теолошком учењу, сви Јевреји у свим временима били су колективно одговорни за Христово распеће. Ова идеја је играла важну улогу у вековном прогону и дискриминацији Јевреја у Европи. Друга карактеристика религијског антисемитизма је истицање „инфериорности” јудаизма у односу на хришћанство. У хришћанској теологији је дуго времена хришћанство описивано као духовно, базирано на љубави и праштању, док је јудаизам представљан као „материјалистички” и истицано је да му је „стран концепт праштања”. Хришћанска уметност је пратила ову догму, па су сликарство, зидно сликарство или скулптуре које су украшавале спољне зидине цркава често карактерисане алегоријама које истичу „неуспех” и „инфериорност” јудаизма. Јевреји су, с једне стране, демонизовани и приказивани као наказе, а с друге бивали „брисани” и изостављани из уметничких дела која су требала да приказују библијске мотиве у којима се, и по самој Библији, иначе појављују Јевреји.

У склопу лаж и митова ширених против Јевреја појављивале су се често сасвим **апсурдне оптужбе**. Можда се може разумети да су у неким давним временима услед неукости и незнања, а под притиском цркве и властодржаца, такве оптужбе биле прихваћене у народу, али је тешко оправдати да су многе од тих оптужби у различитим облицима присутне и дан-данас. У такве апсурдне оптужбе спада и мит да су Јевреји наводно „тровали бунаре” да би ширили заразу, па су били проглашени кривим за избијање страшне епидемије куге која је у XIV веку десетковала Европу. Ове неосноване оптужбе су довеле до

Поражена синагога са повезом преко очију – скулптура у катедрали у француском граду Мецу, симболизује „инфериорност” јудаизма у односу на хришћанство

масакра хиљада Јевреја у разним крајевима Европе, али тврдње да Јевреји „шире болести” или друге пошасте, у различитим осавремењеним облицима постоје и данас. Слична је и измишљотина настала у Европи у XII веку да Јевреји „отимају и убијају хришћанску децу, те ритуално користе њихову крв приликом обележавања јеврејског празника Песаха”. Оптужбе да Јевреји врше „ритуална убиства”, постоје и данас у различитим формама, посебно међу антисемитима у арапском и исламском свету.

Једна од типичних антијеврејских предрасуда је да су Јевреји „опседнути златом, новцем и богатством”, те да су „зеленаши” који немилосрдно исцрпљују своје дужнике до пропасти. Овај стереотип се појавио још у средњем веку. Јеврејима су у то време широм Европе локални властодржци и црква, с једне стране, забрањивали да се баве читавим низом професија, као и да поседују и обрађују земљу, док су их, с друге стране, охрабривали да се баве трговином, банкарством и кредитирањем (јер су и муслиманима и хришћанима њихове религије забрањивале да се баве позајмљивањем новца). Тако је у ствари антисемитизам изражен кроз обесправљење Јевреја (забрана бављења одређеним професијама и поседовања земље) изродио нове антисемитистичке предрасуде о Јеврејима – које су масовно присутне до данашњег дана.

Спаљивање Јевреја оптужених за ширење куге
(дрворез из 1493. године)

**Антисемитизам није нестао
након Холокауста.**

Концепт да постоји огромна „**Јеврејска моћ**” која представља „претњу” био је, и још увек јесте, централни део антисемитизма. Овакве предрасуде имају корене још у средњем веку, али су се посебно развиле током XIX века, након периода стварања савремених националних држава и еманципације кроз коју су у неким земљама, нарочито у Западној Европи, најзад отворена врата Јеврејима да, као равноправни грађани, учествују у друштву. Али под утицајем вековних негативних стереотипа, Јевреји који су успевали да остваре економски и социјални напредак у друштву, често су доживљавани као „претња” постојећим привилегованим слојевима и структурама власти. Тако је антисемитистичка пропаганда успешне или утицајне припаднике јеврејске заједнице приказивала као представнике претећег и моћног универзалног јеврејског колектива, који је по својој природи „сумњив”, „заверенички” и „претећи”. Предрасуде о јеврејској (све)моћи играла је важну улогу и у нацистичкој пропаганди. Тако су Немачки Јевреји представљани као наводни „моћници” политике, економије, културе и медија у Немачкој и део „светског јеврејства” (Weltjudentum) који „контролише” светску економију и „управља” свим великим светским силама – од америчког капитализма до бољшевизма Совјетског Савеза.

Идеја о „јеврејској моћи” је и данас најраспрострањенији антисемитистички концепт и основни мотив који се понавља у антијеврејској пропаганди. Најчешће су инсинуације о „јеврејској моћи” над медијима, банкама и сл. Ова се слика такође заснива на стереотипу о Јеврејима као хомогеном колективу који организовано ради на остварењу „светских јеврејских интереса”, као и историјски укоренењим предрасудама о Јеврејима као непоузданим „страним елементима”, никада верним интересима државе и нације са којом живе.

Расистички антисемитизам – урођени, непромењиви и вечити грех

У другој половини XIX века развиле су се нове радикалне, националистичке и расистичке идеје које пропагирају писци у Француској, Немачкој и другим земљама. Објављен је читав низ књига које упозоравају на „јеврејске завере” против хришћанског света, појединачних земаља или против „аријевске расе”. Антисемитизам са краја XIX и почетка XX века се развијао под утицајем расне биологије. Негативне особине које наводно карактеришу Јевреје добијају „биолошка објашњења” – оне

су „урођене” јеврејској „раси”. По овом концепту, Јевреји су не само носиоци једног „страног”, „ненормалног” и „опасног” менталитета, него се и биолошки разликују од „супериорне расе”. „Научници” су се трудили да тобоже докажу да су Јевреји истовремено и инфериорни и опасни. Као логичан наставак, у институтима за расну антропологију и еугенику развијају се тезе о „недостатку простора” за супериорну расу, указује се на опасност од „мешања раса” и развија се концепт „расне хигијене”.

Расистички антисемитизам, који је имао изузетно важну улогу у нацистичкој идеологији, био је заснован на идеји да су наводне негативне особине Јевреја „биолошки усађене”, непромењиве и вечне. Ако су раније у историји Јевреји можда могли да избегну погром тако што би променили веру и прихватили хришћанство, ова нова расна дефиниција је Јеврејима одузела било какву могућност да ураде било шта што би их искупило, јер је њихова наводна „изопаченост” наслеђена и неизбежан је део њиховог јединственог „урођеног, непромењивог и вечитог греха”. Ова тешка пресуда од које нема избављења милионе Јевреја одвела је у смрт током Холокауста.

Споменик убијеним Јеврејима Европе у Берлину
(Фото: Alessio Maffei, Unsplash)

Али у ове лажи данас нико више не верује... Или?

Иако би било логично и за очекивати, данас у савременом друштву у XXI веку, када су људи цивилизацијски стекли одређени степен знања и општег образовања, и након што смо се већ једном уверили како антисемитизам може да доведе до тако страшних масовних злочина какав је био Холокауст, да нико више не може да поверује овим бесмисленим антијеврејским лажима, митовима и стереотипима, нажалост, сведоци смо супротног. Антисемитизам је и те како присутан и данас.

Дефиниција антисемитизма Међународне алијансе за сећање на Холокауст (ИНРА)

Антисемитизам је одређена перцепција Јевреја која може бити изражена као мржња према Јеврејима. Вербално и физичко испољавање антисемитизма је упућено против појединаца Јевреја или нејевреја, односно њихове имовине, институција јеврејске заједнице и верских објеката.

INTERNATIONAL HOLOCAUST REMEMBRANCE ALLIANCE

Међународна алијанса за сећање на Холокауст је организација посвећена јачању и промоцији образовања, истраживања и сећања на Холокауст. Република Србија је чланица алијансе од 2011. године. Више информација: www.holocaustremembrance.com

Нека од карактеристичних испољавања савременог антисемитизма јесу:

- стварање, ширење, или учешће у ширењу лажних стереотипних оптужби против Јевреја са циљем демонизације и дехуманизације Јевреја, односно јеврејске заједнице, у шта спадају нпр. мит о јеврејској завери по којем Јевреји владају светом, мит о јеврејској контроли над медијима, банкама, владама и слично;
- оптуживање појединаца Јевреја или целог јеврејског народа да су одговорни за стварна или измишљена (не)дела која је учинио неки други Јеврејин, или група, или чак нејевреји;
- оптуживање суграђана Јевреја да су лојалнији „светској јеврејској заједници” или држави Израел, и да дају предност и заступају њихове интересе радије него интересе земље у којој живе, односно чији су држављани;
- негирање Холокауста, као и искривљење историје Холокауста или историјска ревизија Холокауста, као и оптуживање јеврејског народа или државе Израел да су измислили Холокауст или да преувеличавају жртве Холокауста;
- позиви или оправдавање убијања или повређивања Јевреја у име расистичке идеологије или екстремистичких религиозних убеђења.

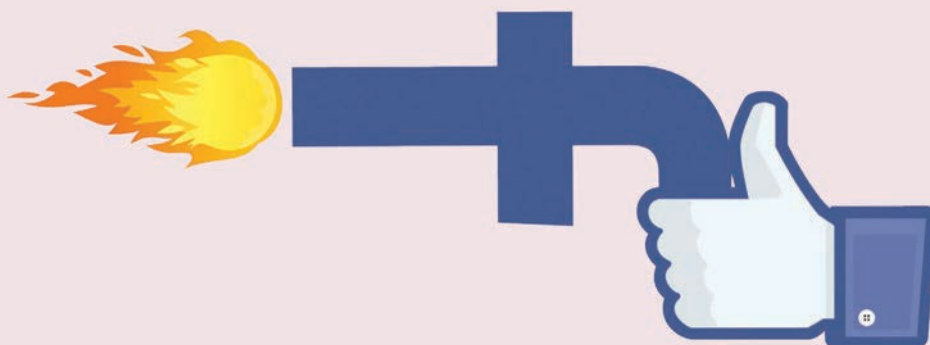
Антисемитизам на друштвеним мрежама

Главни извор ширења антисемитизма данас је **интернет**, пре свега кроз друштвене мреже, форуме, блогове, и друге канале. Креирање, пласирање и ширење антисемитистичких садржаја ради се са циљем стварања нових истомишљеника, нарочито међу младим људима. Некада је антисемитизам на интернету отворен и јасно препознатљив, када се нпр. ради о садржајима који исмевају жртве Холокауста, величају нацисте или су увредљиви или претећи према Јеврејима и сл. Али често се малициозна антијеврејска пропаганда прикрива у садржајима о стварним проблемима са којима се многи људи сусрећу. Такви текстови су писани на изглед објективно, и на први поглед изгледају као сасвим оправдан и аргументован друштвено-политички коментар. То може бити нпр. критика глобализма, међународне монетарне политике и институција, незапослености као резултата приватизације и затварања фабрика, корупције међу политичарима и директорима великих фирми и слично. Али постепено и дискретно се кроз аргументацију у тексту пласира теза да иза свих тих негативних феномена стоји мала група моћника, и ту се представља стари стереотип и мит о „јеврејској завери и моћи“ и „јеврејској владавини светом“. Док неки намерно желе да шире антисемитизам, многи корисници друштвених мрежа се не удубљују довољно да анализирају ове садржаје него их деле и „лајкују“ јер им се на први поглед чини да се са њима слажу. На тај начин се антисемитистичка пропаганда масовно шири и стиже до нас преко наших пријатеља и људи којима верујемо. Због тога је важно да се у оквиру рада на јачању информационе и медијске писмености истовремено шири и знање о антисемитизму и другим облицима ксенофобије како би их на време препознали, одбацили и супротставили им се.

У међународном истраживању о антисемитизму на друштвеним мрежама у 2016. години праћени су постови на Твитеру, Фејсбуку, Инстаграму и Јутјубу у целом свету и на много различитих језика. У току 2016. године идентификовано је чак 382000 антисемитистичких постова, од чега највише у Сједињеним Америчким Државама (68%), па у Немачкој (14%). Нажалост, број антисемитистичких постова на друштвеним мрежама из године у годину стално расте, и у првим месецима 2018. године је у односу на 2016. годину порастао за 30 процената.

Србија се 2018. године по први пут нашла међу 10 земаља у којима су се на друштвеним мрежама највише користили антисемитистички симболи или искривљавала историја Холокауста.

(Илустрација: Тераформинг @ terraforming.org)

Пре него што „лајкујеш“ и поделиш, размисли о садржају. Да ли је истинит? Провери извор информације. Да ли некога вређа или позива на насиље? Ако је у питању говор мржње – реагуј!

382.000

антисемитистичких постова на друштвеним мрежама 2016, године

Извештај Светског јеврејског конгреса о антисемитизму на друштвеним мрежама у 2016. и 2018. години; Светски јеврејски конгрес је међународна организација која представља јеврејске заједнице из преко 100 земаља света.

(Илустрација: Тераформинг © terraforming.org)

Антисемитизам и Израел

Антисемитизам може бити изражен и према држави Израел, када се Израел у контексту мржње према Јеврејима доживљава као јеврејски колектив. Важно је напоменути да изражавање критике према политици коју у поједином тренутку води неко тренутно руководство државе Израел спада у политичка права сваког појединца и не може се сматрати изразом антисемитизма – једнако као изражавање критике према политици било које државе, своје или туђе. Али, када та критика пређе у негирање права постојања Израела као суверене државе, онда она прелази границу оквира демократског политичког дијалога, и као говор мржње израз је антисемитизма.

С друге стране, нарочито међу арапским земљама Блиског истока, као и у

другим, посебно муслиманским земљама које у сукобу између Палестинаца и Израелаца снажно подржавају Палестинце, антисемитизам је данас изузетно јак и распрострањен управо због снажног анимозитета према Израелу. Оптуживање свих Јевреја на свету или Јевреја појединаца да су колективно или лично одговорни за политику коју у неком тренутку води држава Израел, а посебно акти насиља према Јеврејима широм света који су инспирисани мржњом према Израелу, свакако су један од најагресивнијих и најопаснијих видова испољавања антисемитизма данас.

Антисемитизам који се изражава кроз негацију права Израела да постоји као суверена држава, назива се **антиционизам**. Понекад се у антијеврејском контексту речи „ционизам” и „циониста” користе као негативне речи, чиме се инсинуира да је ционизам, односно држава Израел као њен резултат, нешто негативно. Тиме се алудира да је само постојање државе Израел доказ јеврејског „утицаја” на светску политику. Неки чак тврде да је и сам Холокауст део „завере” да се створи држава Израел, што је, наравно, апсурдно и срамно.

Древни град Јерусалим има велику важност за вернике три велике религије: јудаизма, хришћанства и ислама. И Израелци и Палестинци га сматрају својим главним градом. (Фото: Rob Bye/Unsplash)

Негирање Холокауста

Негирање Холокауста је негирање историјске стварности у вези обима уништења Јевреја од стране нациста и њихових помагача, као и тврдња да се Холокауст уопште није догодио. Негирање Холокауста може да укључи и негирање или довођење у питање начина на који се Холокауст десио (као нпр. негирање постојања гасних комора, масовних стрељања, гладовања и мучења и сл.) или намере да се над Јеврејима изврши геноцид. Такође, вид негирања Холокауста је и тврдња да Јевреји „преувеличавају” број жртава ради остваривања неке сопствене „користи”.

Негирање Холокауста у својој основи увек представља вид изражавања антисемитизма. Стварни циљ негирања Холокауста је рехабилитација политичке идеологије која је за Холокауст одговорна, односно сродних идеологија које су наводиле нацистичке слуге и помоћнике да у Холокаусту учествују.

Неонацизам

Неонацизам је милитантни покрет и политичка идеологија која тежи ревитализацији и реафирмацији идеја и праксе нацистичког Трећег рајха, у комбинацији са идејама локалних националиста и шовиниста. Покрет је присутан у много земаља широм света и организован и кроз међународне мреже. Из класичног нацизма задржали су расизам, антисемитизам, антициганизам, антикомунизам и хомофобију, а заједничко им је умањивање или негирање Холокауста, као и употреба нацистичких симбола и иконографије у комбинацији са новим нацистичким симболима. Противници су културне разноликости, а осим Јевреја и Рома, на мети су им често и муслимани, Арапи, Африканци и разне друге мањинске групе. Када организују јавне манифестације и демонстрације, неретко им се супротстављају антифашисти који организују противдemonстрације, па иако овакве догађаје обично прате јаке полицијске снаге, често долази до сукоба ових група. Своју пропаганду, као и претње, неонацисти активно шире на друштвеним мрежама и форумима. Генерално се може рећи да се покрет с једне стране ослања на насиље, претње, физичке нападе и друге облике застрашивања својих противника. С друге стране, паралелно с тим, у последње време овакве и сродне групе покушавају да се укључе у демократски политички живот у својим земљама кроз организовање у политичке партије и учешће на локалним и државним изборима. Као политичке партије, они јавно истичу да су против расизма и ксенофобије, и да поштују демократске вредности, али у свом деловању они заправо воде политику верну својој идеологији. У последњих десетак година у многим европским земљама овакве и сличне политичке партије су успеле да остваре велики успех и легално, путем демократских избора, уђу у локалну, регионалну и државну управу, па и у Европски парламент.

Искривљење историје Холокауста

Искривљење (или дисторзија) историје Холокауста односи се пре свега на намеру да се порекне, умањи или оправда учинак сарадника и помоћника нацистичке Немачке у реализацији Холокауста, као и на покушаје сваљивања кривице на друге народе и етничке групе.

Демонстрације против неонациста у Дрездену у Немачкој 13. фебруара 2012. године

(Фото: Hans Runesson)

Данута Даниелсон, пореклом Јеврејка из Пољске, чија мајка је преживела страхоте нацистичких логора, живела је у граду Векшо на југу Шведске. Када је видела демонстрације неонациста на улици свог града, била је шокирана и бесна, па је ударила једног од демонстраната торбом по глави. Ова фотографија је постала позната као симбол грађанског отпора неонацизму. Неонациста на фотографији је касније исте године осуђен због убиства из мржње, јер је убио једног младог Јеврејина који је био геј.

Демонстрације неонациста у Шведској 13. априла 1985.

Исповест бившег неонацисте из Београда

Небојша К. је ученик трећег разреда једне београдске средње школе.

До недавно, Небојша је био неонациста.

Са неонацизмом се сусрео у средњој школи. Међу старијим ђацима било је оних који су носили карактеристичну гардеробу и ознаке неонациста, и који су на тај начин пропагирали нацизам и позивали друге да им се придруже. Небојша сматра да је добар део ученика нацисте у школи доживљавао као „кул” и дивио им се. Међу симболима које су неонацисти у школи носили били су углавном кукасти крстови, али измешани са неким средњовековним и традиционалним српским грбовима и обележјима „српске части”. Небојша им се ускоро придружио и тако и сам постао „нациста”, како сам каже. Желео је да га „други памте као кул момка”. Старији неонацисти су им давали књиге неких српских „алтернативних историчара” и учили их како су Срби „велики и древни народ који сви други желе да истребе”. Небојша је знао за злочине нациста у Другом светском рату, па и за злочине нациста према Србима, али објаснили су му да је ово „нови, савремени нацизам” и да он „нема везе са тим старим нацизмом” него са „дружењем”, и да је „настао уз панк и рок музику, и фудбал”. За Небојшу, бити неонациста је значило да је „овисник од адреналина”, јер га је „вукла та маса која има одређену енергију и снагу”. „Подизање адреналина” се дешавало када су ишли у „акције”, што је значило да у групи иду градом и шире страх. Такође је осећао „адреналин” када је био са неонацистима на фудбалским трибинама јер, како Небојша каже, „пуно ти је срце када видиш да маса пева исту песму”. Док је био неонациста, Небојша је „мрзео неке људе”. Углавном је мрзео Роме. Знао је да би „требало да мрзи и Јевреје, али није познавао ниједног Јеврејина”. Док је њих „пуцао адреналин”, јер су се осећали „снажни у групи”, многи други су их се плашили. Небојша је тога био свестан и некада је размишљао о томе. Али једног дана, док се на једној фудбалској утакмици одвијала велика туча навијача два тима, Небојша је одједном схватио како је сасвим случајно да он навија баш за тај клуб, јер да се родио само у другом делу града, могло је да се деси да навија за други. Наједном му је постало јасно како је у ствари сасвим неважно ко навија за који клуб. Посматрао је гомилу како се туче и схватио како је он само један „мали точкић и мали мрав у тој руљи”, и да „ту њега у ствари нема”. Престао је да се дружи са неонацистима и не носи више нацистичке симболе и обележја на гардероби. Сматра да је било веома глупо што је провео пар година као неонациста, али да је научио лекцију. Данас Небојша волонтира у једном београдском позоришту. Желео би једног дана да постане позоришни режисер.

(Састављено на основу интервјуа са Небојшом, који се у ствари зове другачије.)

Одређене групе, нарочито фудбалских навијача, истичу понекад расистичке, антисемитистичке, неонацистичке, и друге ксенофобичне паролe, симболе, и скандирају увредљиве поруке. Међународна федерација фудбалских асоцијација ФИФА, као и најпознатије фудбалске звезде одлучно се супротстављају оваквом понашању навијачких група.

Фудбалери италијанског Лација носе мајице са ликом Ане Франк у знак протеста због антисемитистичких инцидената међу њиховим навијачима.

Антисемитизам око нас

Антисемитизам и предрасуде базирани на антисемитистичким стереотипима могу бити испољене у свакодневници, у нашем окружењу, а да их, ако не размишљамо и не обраћамо пажњу, ни не приметимо. На сваки вид антисемитизма, као и било које друге ксенофобије, колико год се чинио „мали и безначајан”, треба реаговати. Посебно у школама, антисемитизам се не сме толерисати како међу ученицима, тако ни међу наставницима.

„У првом разреду средње школе сам упознала много нове деце, и када су ме питали где сам била за време лета, ја нисам хтела да кријем и да измишљам, па сам рекла да сам била у Израелу. Онда су они рекли: ‘Аха, ок’, и од тада су ме сви зезали како имам велики нос. Онако, шалили су се, и мени то није било толико негативно, више ми је било чудно, и мало смешно, јер ја уопште немам велики нос.”

Марина Драшковић, 17 година, Тинејџ клуб Јеврејске општине Нови Сад

„Наставница историје у мојој школи увек каже нешто негативно за мањине, онако некако то увије, али увек негативно, те Шиптари ово, те Бошњаци оно... Тако прича и о Јеврејима. Не каже она ништа лоше јер зна да сам ја ту, али каже на пример за Јевреје ‘сви Јевреји су богати, они су кроз целу историју сви били богати, и не постоји ниједан сиромашан Јеврејин’, и онда се сви ученици окрену и гледају ме и смеју се, а ја хоћу да пропаднем у земљу.”

А.П., 17 година, чланица једне Јеврејске општине у Србији

Безбедност јеврејских заједница у Европи

Оружани напади на животе Јевреја најекстремнији су израз антисемитистичке мржње. Од краја Другог светског рата па све до данас, дешавали су се напади на јеврејску имовину, институције и културу. Последњих неколико година серија смртоносних напада инспирисаних антисемитизмом поново је потресла Европу. У јеврејску школу *Озар Хатора* у француском граду Тулузу 19. марта 2012. године упао је наоружани нападач и, мотивисан мржњом према Јеврејима, убио учитеља и троје ученика, а неколико ранио. Оружани напади у Бриселу 2014. године, Паризу и Копенхагену 2015. године, као и у другим местима, када су на мети били јеврејски музеји, синагоге, продавнице и школе, били су директно уперени против локалних јеврејских заједница.

Јеврејска школа у Паризу под обезбеђењем тешко наоружаних француских специјалаца, 2015. године

Кривична дела из мржње

Кривична дела се могу окарактерисати као антисемитистичка, дакле као кривична дела учињена из мржње према Јеврејима, онда када је циљ напада, односно кривичног дела, било да се ради о људима или имовини, одабран зато што је јеврејски, или што је доживљен као јеврејски, или да има везе са Јеврејима.

Злочини мотивисани антисемитистичком мржњом

Малтретирање, дискриминација и насиље инспирисано антисемитизмом погађа жене, мушкарце, девојчице и дечаке, припаднике јеврејског народа, односно вере, као и оне које доживљавају као Јевреје, или оне који имају везе са Јеврејима. Такође, на мети вандализма и насиља су јеврејске институције, јеврејски верски објекти, школе, гробља, музеји, споменици итд. Ту спадају и напади на манифестације јеврејске културе и обичаја, а неретко и напади на све што је везано за државу Израел.

Злочини мотивисани антисемитистичком мржњом имају вишеструке последице не само на жртве напада, већ и на свакодневни живот целе јеврејске заједнице. Они не само да физички угрожавају појединце, њихову имовину, и уопште јеврејску заједницу и културу, него константно уливају осећај страха и несигурности.

Све се то веома негативно одражава на права и слободу Јевреја. Многи из страха избегавају да јавно испољавају своју припадност јеврејском народу, култури или вери, бирају да не носе традиционална јеврејска обележја и симболе, не присуствују верским обредима и само кришом испољавају своје обичаје и културу. Многи практикују самоцензуру, односно суздржавају се од изјашњавања по различитим питањима у школама, на радним местима и на друштвеним мрежама из страха да не одају свој јеврејски идентитет, односно да не изложе себе и своје најближе антисемитистичком малтретирању, или чак насиљу. Тако насиље против Јевреја, као и страх од насиља, за последицу имају гушење јеврејске културе и избацивање Јевреја из јавног живота у својим срединама.

Задатак је сваке државе, као и њених грађана, да обезбеди сигурност и слободу свим својим суграђанима. Тако је и наш задатак да се успротивимо свим облицима насиља против мањинских и угрожених група, па тако и насиљу против Јевреја.

Скрнављење јеврејског гробља

На Јеврејском гробљу у Панчеву, децембра 2017. године порушено је 47 надгробних споменика и почињена значајна материјална штета.

Путник у њујоршком метроу самоиницијативно брише увредљиве антисемитистичке речи исписане фломастером.

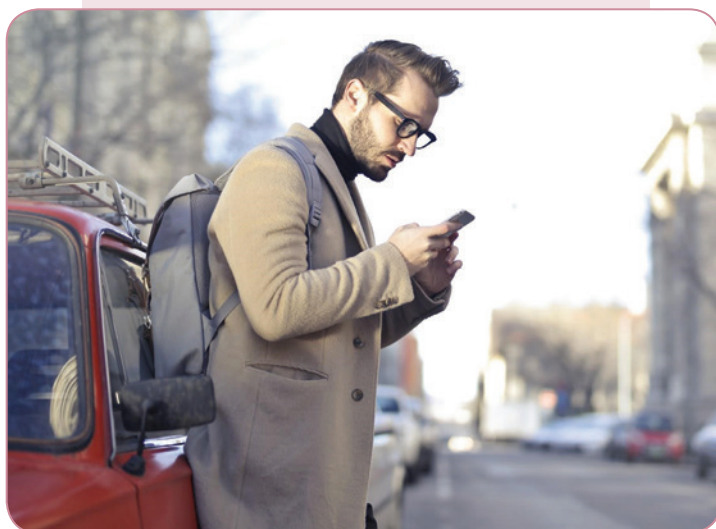
4. Информациона и медијска писменост

Медијска писменост представља знања о појави, развоју, језицима изражавања и естетици свих врста медија: радија, телевизије, филма, штампе, интернета и свих облика дигиталне технологије. Члан 19. Универзалне декларације о људским правима наводи да свако има право на слободу мишљења и изражавања, да ово право подразумева и слободу неометаног формирања мишљења, као и тражења, примања и саопштавања информација и идеја кроз разне медије и без обзира на границе. Информациона и медијска писменост даје грађанима компетенције које су неопходне да би потраживали и уживали добробити овог основног људског права, али и да препознају, одупру се и успротиве пропаганди и ширењу стереотипа и мржње у медијима.

Манипулација чињеницама, као и креирање и ширење лажних информација, спадају у најважнија средства за стварање конфузије и страха у друштву, за одржавање и стварање нових стереотипа и предрасуда, па све до разбуктавања непријатељстава и мржње према различитим групама друштва. Информациона и медијска писменост у том смислу чини веома важан предуслов за функционисање и очување демократије, људских и грађанских права у друштву. Зато је једна од најосновнијих неопходних компетенција које грађанин у савременом друштву мора да поседује управо способност критичке процене информација и извора информација.

Нове технологије и нови медији нам омогућују да информације добијемо много брже и из много различитих извора: од професионалних медија у којима садржаје производе школовани новинари и иза којих стоје одговорни уредници, па до друштвених мрежа где садржаје креирају више или мање компетентни комуникатори, блогери, активисти, грађани-журналисти, као и сасвим обични корисници. Ово нам отвара могућност да исту информацију можемо проверити на више места и из више извора, али и ствара претпоставку за лакше манипулисање и ширење сасвим неистинитих или не сасвим истинитих информација.

Ни чињеница да иза информације стоји озбиљан и професионални медиј не гарантује квалитет и истинитост, јер су, и поред професионалне одговорности и новинарског кодекса, и новинари подложни предрасудама и

стереотипском начину размишљања, као што и сами могу бити жртве фабрикованих и неистинитих вести које нису довољно добро проверили пре него што су их објавили. Такође, и истинитом информацијом се може манипулисати тако што се представи у позитивном или негативном светлу кроз нпр. избор речи, илустрација, кроз одређену монтажу, стављањем у одређени контекст итд.

Једноставна за руковање и данас готово свима доступна дигитална технологија, рачунари, паметни телефони и апликације, омогућили су милионима људи да снимају, монтирају и производе садржаје које лако могу поделити на интернету. Исто тако, једноставно је снимке дорађивати и мењати тако да више није лако препознати нпр. која је фотографија изманипулисана, а која је стварна.

Популизам

Политичари који пропагирају популизам често покушавају да убеду јавност да су стварне бриге и објективни проблеми у друштву на неки начин повезани са мањинским групама, досељеницима, избеглицама, политичким противницима и сл. Због тога се често служе манипулацијама информацијама и пласирањем неистина.

Уметност

Књижевност, сликарство, музика, театар, филм и други видови уметности имају важну улогу у представљању, чувању и преношењу историјских искустава и наратива. Уметност може да буде веома ефектан медиј за борбу против негирања Холокауста, искривљавања или ревизије историје, ширења мржње и политичког популизма.

Из представе *Сестре браће Барух* на сцени *Космодром Дорђолског народног позоришта* у Београду, април 2017. године
(Фото: Тераформинг © terraforming.org)

Необјективно и пристрасно извештавање

Пример пристрасног и необјективног извештавања пуног предрасуда су фотографије објављене након што је 2005. године амерички град Њу Орлеанс задесила велика поплава након орана „Катарина”. Неки амерички медији су објавили фотографије очајних људи у Њу Орлеансу који се пробијају кроз дубоку воду у потрази за храном. Али, опис уз фотографију на којој је приказан Афроамериканец гласио је да он „краде храну из самопослуге”, а уз готово потпуно идентичну фотографију на којој је белкиња, опис је гласио да она „проналази храну у напуштеној самопослузи”.

Говор мржње

Због утицаја на информисање јавности и јавно мњење, свако креирање информативног садржаја, како у традиционалним медијима тако и на друштвеним мрежама, подразумева одговорност. Када су у питању медијски садржаји, можемо говорити о професионалној, моралној и кривичној одговорности. Злоупотребљени, медији могу допринети стварању нетрпељивости и насиља између различитих група, или, са друге стране, могу бити важан фактор промоције толеранције и демократије. Најтежи облик злоупотребе медија представља говор мржње. Прошлост нам је показала да говор мржње има далекосежне последице, посебно када је у питању пропагирање насиља и рата.

Говор мржње је сваки облик изражавања који подстиче, промовише, оправдава или позива на нетолеранцију, дискриминацију, непријатељство, мржњу и насиље или који застрашује, вређа или омаловажава појединца или групу. Говор мржње је често уперен на припадника друге националности, вероисповести, пола, сексуалне оријентације, порекла и сл. Увек треба реаговати ако уочимо говор мржње у медијима или на друштвеним мрежама. Реаговати можемо тако што пријавимо садржај одговарајућој инстанци: модератору, уреднику или у најтежем случају полицији. Такође можемо написати коментар и успротивити се, и тиме стати у заштиту угрожене групе или појединца.

Протестни марш против говора мржње, Миннеаполис (Минесота, САД), 6. октобра 2016. године
(Фото: Fibonacci Blue из Минесоте, САД)

Пропаганда за време нацизма у Немачкој

Адолф Хитлер, вођа немачких нациста, рано је увидео значај пропаганде и о њој је писао: „Пропаганда не сме истраживати истину на објективан начин, и ако истина иде у корист противничке стране, мора се сакрити, а приказати се морају искључиво они аспекти истине који одговарају нашој страни.”

Због тога су по доласку на власт нацисти успоставили Министарство пропаганде на чијем челу је био Јозеф Гебелс, један од најближих Хитлерових сарадника. Главни задатак му је био да убеди већину Немаца да немачком народу прети велика опасност од спољних и унутрашњих непријатеља, и да су ти непријатељи пре свега Јевреји, Роми, комунисти, хомосексуалци и други политички неистомисљеници. Свесни значаја културе и уметности, нацисти су све уметничке изразе који нису били у складу са њиховим политичким и антисемитистичким стремљенима прогласили за „дегенеричну уметност”, коју су забрањивали, цензурисали и уништавали. Многа уметничка дела и књиге су спаљени, а одређени стилови музике су забрањени за извођење и емитовање на радију. Нацисти су брзо уочили моћ савремених медија, нарочито филма. Тако је произведен филм „Вечити Јеврејин”, антисемитистички пропагандни филм, који је представљен као да је наводно „документарни” филм, док је у ствари био сасвим исцениран и изманипулисан, а сцене су извађене из контекста, приказујући Јевреје као одвратне и страшне. Уз антијеврејске изложбе, и пропаганду пласирану у дечије књиге, плакате, чланке у новинама, и овај филм је био део детаљно планираног процеса да се пре свега Јевреји, али и други непријатељи, потпуно дехуманизују, и да се на тај начин Немци припреме на идеју да их треба уништити.

Врхунац нацистичке пропаганде и манипулације било је лажно преуређење концентрационог логора Терезинштат пред посету делегације међународног Црвеног крста 1944. године. Да би сакрили истину о Холокаусту, нацисти су преуредили и припремили логор тако да изгледа као да у њему Јевреји живе у комфору и удобности, седе у кафеима и уживају у музичким представама. Ова фарса је толико добро организована да је у фебруару 1944. године снимљен пропагандни филм који приказује „пријатан живот у логору Терезинштат”. Након завршетка снимања филма сви учесници снимања, који су заправо били заточеници логора, сместа су послани у Аушвиц и убијени.

Јозеф Гебелс, министар пропаганде у нацистичкој Немачкој и један од најближих Хитлерових сарадника (*Bundesarchiv, Bild 102-17049 / Georg Pahl / CC-BY-SA 3.0*)

Пропаганда

Пропагандом се сматра коришћење необјективних информација да би се остварили одређени циљеви кроз утицај на специфичну циљну групу. Кроз планско деловање на манипулисању и обликовању перцепције, разумевања ствари, али и због изазивања одређених реакција у интересу пропагатора, пропаганда често користи аргументе, језик и начин комуникације који иницирају емотивне уместо рационалних реакција.

Медијска писменост постала је једно од најважнијих средстава одбране демократије, а њен значај у будућности биће још већи.

РЕЧНИК

анимозитет – непријатељско расположење према некој особи, друштвеној групи или заједници

хомофобија – страх или мржња уперена према хомосексуалцима

ПИТАЊА/ЗАДАЦИ за ученике

1. Објасни у чему је разлика између религијског и расистичког антисемитизма.
2. Истражи у литератури и на интернету и пронађи примере савременог антисемитизма. Анализирај конкретне примере и поразговарај са наставником и друговима/другарицама из одељења.
3. Истражи и анализирај конкретне примере говора мржње у медијима (новине, радио, ТВ, интернет) уперене према другим народима или мањинским групама, и поразговарај о томе са наставником и друговима/другарицама из одељења.

5. Антициганизам

Већ стотинама година, све до данас, у Европи постоји посебна мржња против Рома која се заснива на стереотипима и незнању. Та мржња је позната као антициганизам.

Роми су вековима били жртве стереотипа и предрасуда. Континуирани прогони и дискриминација коју су трпели од већинског становништва, често институционализовани и спровођени од стране државних органа, довели су до тога да Роми нису имали исте предиспозиције и могућности као други народи. Ромима је често забрањивано да се перманентно населе на једном месту, па су били принуђени на номадски живот. Ромима је неретко било ускраћивано право да се баве одређеним занимањима, да се школују и да равноправно учествују у друштвено-политичком животу заједно са другим народима са којима су живели. Све ово имало је за последицу изолацију, маргинализацију и сиромаштво.

Током двадесетог века антициганизам је у многим европским земљама био изражен у законодавству и државној управи. Роми су уписивани у посебне полицијске регистре. Ови регистри Рома су у многим земљама за време Другог светског рата послужили нацистима да Роме идентификују, хапсе и депортују у логоре. Након рата, не само да Ромима углавном није признато да су били изложени прогонима нациста и њихових помоћника, него су у многим земљама поново били изложени дискриминацији и прогонима.

Социјалне службе су често одизимале ромску децу од њихових породица, а посебне комисије су могле да нареду присилно стерилисање ромских жена и мушкараца у земљама као што су на пример Шведска или Швајцарска, где су неки од ових закона били на снази све до половине седамдесетих година XX века. Широм Европе Ромима углавном није био омогућен приступ школству, што је додатно отежавало решење проблема незапослености и сиромаштва. Неповерење које многи Роми широм Европе осећају према државним институцијама и органима је директна последица дуге систематске дискриминације и малтретирања којима су Роми били изложени, а чији носиоци су били управо представници институција државе и власти, укључујући полицију, општинске службенике, социјалне и здравствене раднике. Роми су и данас група која је највише изложена дискриминацији.

Данас се антициганизам манифестује у разним аспектима, од отворених физичких напада, до дискриминације у свакодневном животу, нарочито кад су здравство, запошљавање, становање и социјална заштита у питању. Антициганизам се стално

Млади Роми и други из целе Европе се окупљају 2. августа у спомен подручју Меморијалног музеја Аушвиц-Биркенау да обележе Међународни дан сећања на геноцид над Ромима. (Фото: Тераформинг © terraforming.org)

Антициганизам је мржња према Ромима базирана на предрасудама и незнању на основу којих се Ромима приписује низ негативних „особина”, које служе као аргумент и оправдање да се Роми дехуманизују, третирају као мање вредни, издвоје, изолују и отерају. Као такав, концепт на којем је изграђен антициганизам нема никакве везе са Ромима него са расистичким и примитивним ставовима особе која антициганизам испољава.

обнавља и учвршћује кроз репродукцију стереотипа и предрасуда у којим се Роми представљају у негативном контексту, што се често испољава у начину на који се Роми приказују у медијима, кроз исмејавање Рома у вицецима или на друштвеним мрежама итд.

Ситуација за многе Роме у Европи је врло тешка, често драматична. Пораст екстремног национализма у многим земљама довео је до организованих напада на ромска насеља. Градске власти често руше ромска насеља, а Роме расељавају. Неретко су након принудног исељавања Роми остављени без стамбеног решења, принуђени да живе у нехигијенским и понижавајућим околностима. Оваква расељавања су се дешавала и у Србији на шта су указале, између осталих, и Уједињене нације.

Због свега тога Роми често живе у сталном страху.

Страдања Рома за време Холокауста

Ослањајући се на дугу традицију мржње и неповерења према Ромима, нацистичка идеологија је и Роми сматрала „инфериорном расом”. Роми су се за време Другог светског рата нашли на мети немачких нациста и колаборационистичких режима широм Европе, где су били изложени прогонима, пљачки, принудном раду, масовном убијању и геноциду. У нацистичкој Немачкој и у другим окупираним земљама многи Роми су хапшени и из разних делова Европе депортовани у Аушвиц и друге нацистичке логоре смрти у којима су убијани. Када су Немци вршили одмазде над цивилним становништвом у окупираној Србији Роми су били жртве масовних стрељања. Али нису само немачки нацисти прогањали Роме: на територијама под Независном Државом Хрватском усташе су извршиле један од највећих геноцида над Ромима у Европи; злочине над Ромима у Румунији, Украјини, Мађарској, Чешкој и другим земљама вршили су локални фашистички режими и колаборационисти.

Иако су били изложени овако масовном злочину, деценијама у великом делу Европе, Роми нису били признати као група која је у Другом светском рату била специфично на мети нациста и њихових помагача, и која је страдала у тако великом броју. Тек однедавно је порасло интересовање историјске науке за судбину Рома, а европске државе у све већем броју признају овај злочин.

У Републици Србији је 2007. године одлучено да се 16. децембар обележава као Дан сећања на ромске жртве страдале у Другом светском рату, поводом сећања на 16. децембар 1942. године када је Хајнрих Химлер, један од најближих Хитлерових сарадника, издао наредбу за систематско упућивање Рома у концентрационе логоре ради њихове ликвидације.

Европски парламент је 2015. године прихватио иницијативу да се 2. август обележава као Међународни дан сећања на геноцид над Ромима, поводом сећања на убиство 3000 Рома у логору Аушвиц-Биркенау између 2. и 3. августа 1944. године.

Геноцид над Ромима у Другом светском рату Роми називају **Порајмос** или **Самударипен**.

Заједничка историјска искуства Рома, Јевреја и Срба у Другом светском рату

За време Другог светског рата на простору Југославије Роми су делили судбину са Србима и Јеврејима. На територији усташке Независне Државе Хрватске Роми и Јевреји су били на удару расистичких закона, а заједно са Србима изложени геноциду. Логор Јасеновац, у којем су усташе масовно убијале Србе, Роме и Јевреје, један је од најстрашнијих симбола тог злочина.

У Србији под немачком окупацијом истовремено су донети расни антиромски и антијеврејски закони. Роми су такође морали да носе жуту траку, забрањено им је посећивање јавних места, избацивани су са посла итд. Јевреји и Роми су поред

Депортација Рома у немачком граду Аспергу 22. маја 1940. године

комуниста и противника окупације били први на мети немачких масовних стрељања. У јесен 1941. године у Србији је у одмаздама стрељано око 2500 ромских мушкараца, нарочито оних заточених у логору у Топовским шупама у Београду, док су жене и деца делимично интернирани у логоре, посебно у логор на Сајмишту. Било је случајева да су колаборационистичке власти у Србији хапсиле Роме и предавале их Немцима за стрељање уместо Срба. Али, у многим одмаздама које су извршене у јесен 1941. године, Немци су на истим стратиштима стрељали на хиљаде Срба, Рома и Јевреја. Масакри у Шапцу, Засавици, Драгинцу, Краљеву и Крагујевцу само су неки од најстрашнијих примера тих злочина. Срби, Јевреји и Роми су били жртве масовних злочина и у Бачкој под мађарском окупацијом где су делом депортовани, а делом коришћени за принудни рад.

Роми су, упркос тешком положају, дали активан допринос ослобођењу наше земље кроз учешће у антифашистичком и ослободилачком покрету.

Забрављени геноцид

Геноцид над Ромима за време Другог светског рата је дуго био у сенци. Историографија се није бавила тим питањем све до осамдесетих година XX века када су се појавиле прве научне студије о страдању Рома у Трећем Рајху. Због опште незаинтересованости историографије и игнорисања ромских жртава, што се одражавало на политику сећања широм Европе, о геноциду над Ромима се говори и као о „забрављеном геноциду“. Ово је имало тешке последице за преживеле и чланове породица оних који су страдали, јер им деценијама после рата с једне стране није признато право на одштету, а с друге стране је игнорисан њихов огромни губитак и траума. Тек осамдесетих година XX века Немачка је признала да су и Роми били на мети нациста и да су, као такви, били жртве геноцида. Постепено је све више земаља признало ромске жртве, али овај процес још увек није потпуно завршен. Последњих десетак година направљени су значајни кораци у историјском истраживању и у разним земљама су објављене нове студије о страдањима Рома.

Полагање венаца на спомен-комплекс Стратиште у Јабуци код Панчева поводом обележавања 16. децембра, Дана сећања на ромске жртве страдале у Другом светском рату; на овом месту су Немци стрељали око 10000 Срба, Јевреја и Рома.

Сетела Стеинбах у возу за Аушвиц

Непозната девојчица у возу за Аушвиц

Сетела Стеинбах била је ромска девојчица која је живела у Холандији. Било јој је само девет година када су немачки окупатори 16. маја 1944. извршили рацију да би ухапсили холандске Роме. Заједно са мамом, две сестре, два брата и другом родбином, Сетела је ухапшена и пребачена у транзитни логор Вестерборк у Холандији, одакле су затворенике депортовали возовима за логор смрти Аушвиц. У логору Вестерборк Немци су једном јеврејском заточенику, који је иначе био фотограф, наредили да снима живот у логору. Тако је он филмском камером снимио и једну њему непознату девојчицу како вири из вагона док се врата вагона затварају а воз креће за Аушвиц. По доласку у Аушвиц, Сетела, као и сва њена фамилија, убијена је у гасним коморама логора. И заточеник који је у Вестерборку снимао филмском камером је касније убијен у Аушвицу, као и цела његова породица.

Снимак непознате девојчице која вири из вагона воза за Аушвиц је пронађен и сачуван после рата. Деценијама је био један од најпознатијих филмских докумената из времена Холокауста. Тек 1994. године истраживачи су успели да идентификују да је на снимку ромска девојчица Сетела Стеинбах. До тада Холандија није званично признавала да су и Роми страдали као жртве у Другом светском рату. Након што је доказано да је на чувеном снимку једна ромска девојчица, холандска влада била је принуђена да призна и Роме као жртве нацистичких прогона.

Шабан Бајрамовић је рођен у Нишу 1936. године. Остао је сироче за време Другог светског рата. Постао је један од најпознатијих ромских певача и био признат уметник широм света. Када је умро 2008. године, на сахрани су му одали поштовање и председник Србије, многи министри, уметници, филмски режисери и грађани.

У Нишу је 2010. године подигнут споменик овом великом уметнику. Од тада је статуа Шабана Бајрамовића више пута скрнављена расистичким графитима против Рома, а на њој је чак био нацртан и кукасти крст – симбол нацизма. Локалне антифашистичке организације су више пута организовале прање споменика и скидање графита.

Споменик Шабану Бајрамовићу у Нишу

(Фото: FriedrickMILBarbarossa)

Присилно исељавање и рушење неформалног ромског насеља *Белвил* у Београду у априлу 2012. године

(фото: Европски центар за права Рома, Matt Lutton/ERRC)

Насеље није имало одговарајуће комуналне и грађевинске дозволе, као ни основне санитарне услове за нормалан живот. Неким од становника порушеног насеља обезбеђен је други смештај, али неки су још дуго били остављени у неадекватним, нехигијенским и понижавајућим условима. Насеља у којима се Ромима нуди алтернативни смештај су неретко просторно издвојена од остатка средине и намењена искључиво за становање Рома.

Бранко Ћурић је новинар и уредник радио емисије *Романо Тхем*, емисије Радио Београда која свакодневно доноси најважније вести из земље и света на ромском и српском језику и бави се актуелностима и темама из живота Рома да би се пружиле информације грађанима Србије о ставовима, достигнућима, култури и свакодневици ове популације, као и о напорима, проблемима и изазовима на путу еманципације и интеграције ове мањинске заједнице.

(Фото: Тераформинг © terraforming.org)

Насиље над Ромима

Нажалост, ни у Србији нису ретки случајеви физичког насиља против Рома. Скинхедси су 18. октобра 1997. године у центру Београда убили Душана Јовановића, дванаестогодишњег дечака ромске националности, док је ишао у самопослугу. У центру Београда, 17. новембра 2000, глумца Драгана Максимовића су брутално на смрт претукли фудбалски хулигани јер су „мислили да је Ром”.

ПИТАЊА/ЗАДАЦИ за ученике

1. Зашто се геноцид над Ромима у Другом светском рату сматра заборављеним, занемареним или потиснутим?
2. Размисли зашто је важно да жртве злочина у Другом светском рату буду признате, поштоване и да их се сећамо. Анализирај какве последице на жртве и њихове потомке има занемаривање или заборав злочина. Размисли како можемо да допринесемо очувању сећања и ширењу свести о жртвама Другог светског рата.
3. Истражи на нивоу локалне заједнице примере антициганизма. Анализирај конкретне примере и поразговарај са наставником и друговима/другарицама из одељења.

6. Избеглице

Историја избегличких транспорта и колона неодвојива је од историје Балканског полуострва. У периоду између два светска рата територија Србије била је транзитна зона за многе јеврејске избеглице из Средње Европе које су покушавале да се домогну Палестине. Преко 200000 српских избеглица нашло се током Другог светског рата на територији Немачке окупационе зоне у Србији. Више од пола избеглих биле су српске избеглице из НДХ. Распад СФР Југославије драстично је утицао на промену етничке структуре многих делова бивше Југославије. Током деведесетих година XX века у Србију су пристигле бројне избеглице, пре свега са простора Хрватске, Босне и Херцеговине и Косова. Истовремено, Србију су напустили многи грађани. На самом почетку XXI века Република Србија представља транзитну зону за стотине хиљада избеглица са Блиског и Средњег истока.

Јеврејске избеглице 1930-их у Европи и Југославији

Долазак Националсоцијалистичке партије на челу са страначким лидером Адолфом Хитлером на власт у Немачкој 1933. године означио је почетак спровођења политике која је, између осталих, била уперена и против припадника јеврејског народа. Антисемитистички мотивисана политика легализована је доношењем расно мотивисаних Нирнбершких закона октобра месеца 1935. године. Под притиском антисемитизма и антијеврејских закона многи Јевреји су напустили Немачку. Већину јеврејских избеглица пут је водио у Палестину којом је у то време владала Велика Британија. Избеглице су кретале на пут и у друге, углавном прекоокеанске земље.

Једна од избегличких рута, тзв. „балканска рута” водила је преко територије Краљевине Југославије. До априла месеца 1941. године и почетка Другог светског рата у Југославији „балканском руту” је прошло око 50000 јеврејских избеглица. Многима од њих је била неопходна помоћ. Велики број земаља је одбијао да прими јеврејске избеглице, делимично и из антисемитистичких побуда. Добити визу је био велики проблем, па су јеврејске избеглице неретко биле присиљене да скупо плаћају службенике амбасада да им визе издају илегално или да набављају фалсификоване путне документе.

Британска полиција избацује јеврејске избеглице из Велике Британије на аеродрому Кројдон поред Лондона 31. марта 1939. године. Ове јеврејске избеглице су стигле из Чехословачке, али су их британске власти, након што су одбили да их приме у земљу, депортовале у Пољску.

Јеврејске избеглице из Немачке

Британска власт у Палестини, многе европске државе, као и Сједињене Америчке Државе, почеле су да воде веома рестриктивну политику издавања улазних виза јеврејским избеглицама од средине 30-их година XX века.

Карикатура објављена у њујоршким дневним новинама
Дејли Мирор (Daily Mirror) 6. јуна 1939. године

Ернст Павел је рођен 1920. године у Немачкој, у јеврејској породици. Живели су у Берлину све до 1933. године када су под притиском нацизма и антисемитизма били приморани да избегну из Немачке. Тако је Павел као избеглица стигао у Београд.

У одломку из књиге *Живот у мрачним временима* Ернст Павел описује избеглиштво, сусрет са новом средином у Београду и језиком који не разуме:

„Самоћа је дар с неба, али један активан жутокљунац није још спреман да је цени. Никада до тада, па ни касније, нисам био тако потпуно одсечен од додира са људима као тог првог београдског лета. Онима који су говорили мој језик нисам имао шта да кажем, а изван хола хотела ‘Ројал’ био сам глув и нем, једва сам могао да растумачим уличне знакове на ћирилицу, нисам могао да причам ништа више од бебе у колицима. Осећао сам као да посматрам живот кроз дебело стакло које не пропушта звуке, и нисам био сигуран да ли сам унутра и гледао напоље, или сам био напољу и гледао унутра. Али постепено се показало да не само да нисам могао да се споразумевам са сународницима него више ни један језик нисам могао назвати својим; моје страсно одбацивање Немачке и свега онога што је она представљала, укључивало је и сам језик који је обликовао моју свест. И тако недељу дана по доласку, бацио сам се на учење српскохрватског, одлучан да савладам ту звер за неколико месеци.”

Судбина Јевреја Кладовског транспорта

Кладовски транспорт је назив за групу од око 1200 углавном аустријских и немачких Јевреја, који су као припадници илегалног избегличког транспорта, изнајмљеним бродовима, преко Дунава и Црног мора покушали да се домогну Палестине. Пут до Палестине водио их је преко територије Краљевине Југославије и Кладова, српског града на граници са Румунијом, у који су стигли 31. децембра 1939. године. Ту су заустављени јер им Велика Британија није издала визе за улазак у Палестину. Одлуком власти Краљевине Југославије припадници Кладовског транспорта су 22. септембра 1940. пребачени у Шабац, где их је, уз мање изузетке, дочекао почетак рата априла месеца 1941. године. Немачки окупатори су све мушкарце припаднике Кладовског транспорта стрељали у мачванском селу Засавици 12. и 13. октобра 1941. године. Јануара месеца 1942. године, све жене и деца из Кладовског транспорта су пребачени у новоосновани Јеврејски логор Земун на Београдском сајмишту. До маја месеца 1942. сви су угушени у камиону покретној гасној комори.

Припадници Кладовског транспорта на броду „Краљица Марија“ 1939/1940 (Музеј Холокауста, Вашингтон)

Брод „Краљица Марија“ био је један од три брода које су организатори Кладовског транспорта изнајмили од Југословенског речног бродарства за превоз избеглица.

Избеглице у окупираној Србији

Стварање марионетске фашистичке Независне Државе Хрватске 10. априла 1941. означило је почетак терора над Србима, Јеврејима и Ромима. Прогону, а потом и геноциду, претходило је доношење низа уредби усташких власти, а међу мерама против Срба било је и њихово масовно протеривање. Први већи талас избеглица из НДХ стигао је на територију Немачке окупационе зоне у Србији већ у јуну месецу 1941. године. До августа 1943. регистровано је 214375 избеглица и прогнаника, од тога 113601 из НДХ, 39365 са бугарског, 31913 са италијанског, 23539 са мађарског окупационог подручја, као и 5957 Словенаца. Нерегистрованих је било знатно више.

(Фото: Жорж Владимирович Скригин)

Козарчанка **Милица Тепић** са сином Бранком на леђима и кћерком Драгицом у збегу пред усташама, јануар 1944. године. Осим избеглица који су се домогли Србије, многи су се пред усташким терором у збеговима крили по шумама и уз партизане, нарочито на Козари, Банији, Лици и Кордуну.

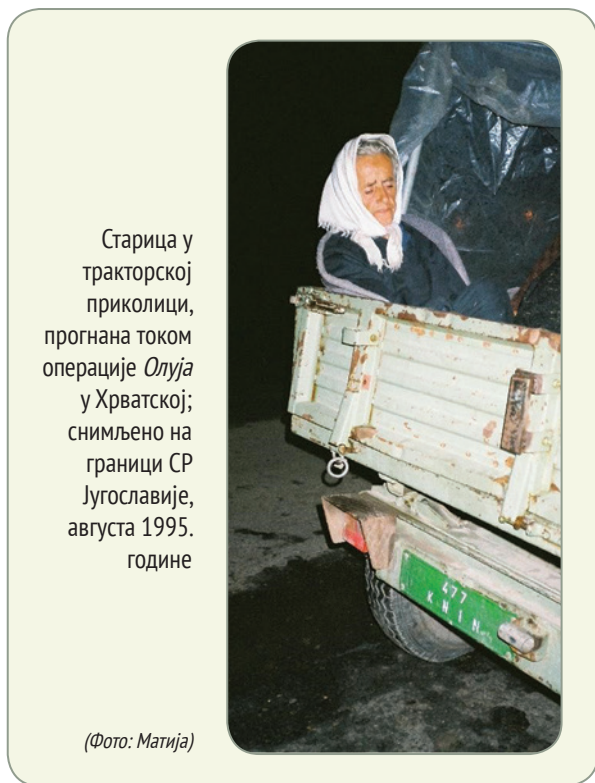
Током Другог светског рата дечак **Богдан Ајдуковић** (1936) живео је заједно са мајком Даринком у Србији као избеглица из Независне Државе Хрватске. Избеглице су у Србију стизале и са других окупираних подручја.

(Историјски архив Београда, Збирка досијеа ратне сирочади (2777), Досије Богдана Ајдуковића)

Избеглице 90-их у Србији

СФР Југославија се распала 90-их година прошлог века уз низ ратова и оружаних сукоба у Словенији, Хрватској, Босни и Херцеговини, на Косову и Метохији, па све до агресије земаља НАТО савеза на Савезну Републику Југославију, коју су тада чиниле Србија и Црна Гора. Ови сукоби су изазвали велики број људских жртава и материјалне штете, као и огроман талас избеглица. Многи су били принуђени да беже из подручја на којима су се одвијале борбе или су били изложени опасности због своје припадности етничкој или верској групи, која је на одређеној територији била у мањини, или су били угрожени због својих политичких убеђења. Избеглице су током 90-их стизале у Србију, нарочито из Босне и Херцеговине, Хрватске и са Косова и Метохије. Према подацима Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице из 1996. године у Србији је у том тренутку било више од 600000 избеглица. Многи од њих су остали у Србији, и данас су наши суграђани. Неки су наставили пут даље у неке друге земље, а само незнатан број је могао да се врати на своја огњишта након ратних сукоба.

Старица у тракторској приколици, прогнана током операције Олуја у Хрватској; снимљено на граници СР Југославије, августа 1995. године

(Фото: Матија)

У Србији се обележава сећање на 4. август 1995. године када је након операције Хрватске војске, према подацима Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице, из Хрватске избегло више од 250000 Срба. Многи од њих данас живе у Србији и у другим државама широм света.

Познати музичар **Никола Демоња** био је дванаестогодишњи дечак када је са мамом, пар дана након операције Олуја, из Хрватске стигао у Србију, у Београд. Никола, његова сестра и родитељи наставили су живот у Блоку 45, а Никола је ишао у ОШ „Бранко Радичевић”.

(фото: Стефан Куковић)

Избеглице из Југославије 90-их у Израелу

Током ратова 90-их, баш као и други народи, многи југословенски Јевреји су били принуђени да траже спас у избеглиштву. Одређену помоћ у томе им је према својим могућностима пружао Савез јеврејских општина. Тако су многи као први корак на том путу стизали у Београд. Неки су остали у Србији, неки су свој избеглички пут настављали у другим земљама, а један део њих је отишао за Израел. Као што су југословенски Јевреји живели заједно са другим народима Југославије, тако су и избеглиштво делили са пријатељима, комшијама и члановима својих фамилија, међу којима су били Срби, Хрвати и припадници других југословенских народа. Тако су и многи од њих, који нису били Јевреји, уточиште од рата нашли у Израелу.

Избеглички пут у Израел

У то време у више градова Израела било је неколико интерната пуних младих избеглица из разних делова Југославије, и нису сви били Јевреји.

Када је 1991. године почео рат, Ања је имала 16 година. Тата и мама су јој били разведени, тата је живео у Београду, а Ања са мамом у Загребу. Ања се сећа како се плашила да каже да је рођена у Београду и да јој је тата у Србији. Откако је почео рат са татом више нису имали контакт. У лето 1992. године успели су да приме писмо од тате са упутством да Ања дође у Будимпешту да би ишла даље за Израел. Пре пута Ања је у Загребу разделила све своје плоче пријатељима. Сећа се како се плашила да ли ће на железничкој станици у Будимпешти успети да пронађе тату. Срећом, тата ју је чекао на перону. Београдска јеврејска општина је помогла да се Ања пребаци на сигурно у Израел, а тата је остао у Београду. Ања се сећа да је по слетању у Тел Авив 27. августа 1992. године осетила по први пут топли ваздух израелског лета. Било је некако нестварно. Иако никада пре тога није била у Израелу, прожимало ју је осећање блискости са том земљом. Примили су је у интернат где је срела много друге деце које је од раније познавала из Јеврејске општине из Београда. Сви они су били ту да би се склонили од рата у Југославији. Ањи је било веома драго да види позната лица пријатеља. Ања се сећа како је у то време у више градова Израела било неколико интерната пуних младих из разних делова Југославије, и нису сви били Јевреји. Почетком јануара 1993. године стигли су и Ањини рођаци који су избегли из Сарајева. Одлазак у Израел је за Ању значио животну промену, с једне стране пружио јој је сигурност и излаз из рата, а са друге стране једну врло интернационалну средину, што јој је посебно годило након национализма и насиља у Југославији. Брзо је учила језик и у Израелу се осећала као код куће. Ања данас живи у Амстердаму и помаже тек пристиглим избеглицама да се снађу у Холандији.

Ања Чонкић данас

(састављено на основу интервјуа са Ањом Чонкић)

Избеглице у Србији данас

Према подацима Комесеријата за избеглице од почетка мигрантске кризе у јуну 2015. године кроз Србију је прошло више од милион избеглица и миграната који су путем такозване „балканске руте” покушали да се домогну земаља Европске уније. Према подацима Еуропола, од када су неке државе на својим границама подигле зидове и бодљикаве жице како би им отежали улазак у земљу, чак 90 посто избеглица и миграната у ЕУ стиже кријумчарским каналима. Они, који илегално покушавају да пређу границе, потпуно су незаштићени и обесправљени, па су у неким земљама жртве не само кријумчара и лопова, него и корумпиране полиције и службеника који им неретко одузимају документе, мобилне телефоне, новац и драгоцености.

Мигранти на изласку из Србије док се провлаче кроз жицу на мађарској граници (Фото: Gémes Sándor/SzomSzed)

Од Кундуза до Београда

Када су одлучили да беже, тата јој је рекао да мора да одабере и спакује само оне ствари које сама може носити. Због тога није могла да понесе највећи део своје омиљене гардеробе, играчака и лутака.

Мина и Спужме су са оцем, који је болестан и тешко хода, мајком, два брата и још једном млађом сестром, прешле преко 5000 километара од родног града Кундуза док су стигле до Београда. Преко иранских планина су прешли углавном пешице, по снегу, и тако стигли у Турску. Из Турске су илегално ушли у Бугарску кроз неке шуме у којима су се изгубили, па су три дана провели лутајући на отвореном и без хране. У Београду су смештени у избеглички центар где се одмарају, али планирају да иду даље у Немачку чим се отвори могућност да пређу мађарску границу. Кажу да су их у Србији лепо дочекали и да то никада неће заборавити.

Спужме је због рата и страха од Талибана морала да напусти школу након свега пар разреда и готово све време свог одрастања провела је само у својој кући и дворишту. Ипак, када је донета одлука да беже из земље, Спужме каже да јој је било тешко. Тата јој је рекао да мора да одабере и спакује само оне ствари које сама може носити. Због тога није могла да понесе највећи део своје омиљене гардеробе, играчака и лутака. Њен сан је да једног дана постане архитекта.

Мина је студирала трећу годину економије на Универзитету у Кабулу, али је морала да напусти студије када су одлучили да беже. Мина каже да јој је образовање веома важно и да су их родитељи увек учили да је школовање кључ опстанка и успеха у животу. Нада се да ће ускоро моћи наставити студије.

Мина и Спужме кажу да им је велика помоћ то што су заједно као породица све време на окупу и да заједно пролазе тешке тренутке у избеглиштву. Тешко могу да замисле како је деци која су без пратње родитеља кренула на тако тежак и неизвесан пут.

Сестре Спужме и Мина, избеглице из Авганистана у Србији (Фото: Бранко Ђурић)

(интервју са Мином и Спужме обавио новинар Бранко Ђурић)

И избеглице имају права

Женевска конвенција из 1951. године је настала као резултат страшних искустава из Другог светског рата. Она дефинише појам избеглице и наводи основна права које државе морају обезбедити избеглицима. Један од најосновнијих принципа дефинисаних у међународном праву је забрана протеривања или враћања избеглица у ситуације у којима би њихов живот или слобода били доведени у опасност.

Према Високом комесаријату УН за избеглице (UNHCR) **избеглица** је особа која је била присиљена да побегне из своје земље због прогона, рата или насиља, односно основаног страха од прогона из разлога расне, верске или националне припадности, политичких ставова или припадности одређеној социјалној групи. Због тога избеглице прелазе међународне границе у потрази за безбедношћу у другим земљама, и не могу или се не усуђују да се врате кући.

Азил је право избеглице на признање избегличког статуса, које укључује право на боравак, правну заштиту и материјалну помоћ. Ово право се најчешће остварује на основу одлуке надлежног органа који одлучује о захтеву за азил.

Интерно расељена лица су из истих разлога као и избеглице присиљена да напусте своје домове, али нису прешла међународне границе и налазе су у својим државама.

Мигранти су особе које нису присиљене да напусте своју земљу због прогона или рата, него бирају да оду у потрази за бољим животом, тражећи запослење, да би се спојили са породицом или из других разлога.

Данас смо сведоци да је све више људи присиљено да напусти своје домове и као **последича еколошких и природних катастрофа** узрокованих људским или природним факторима.

Деца избеглице из Сирије у Јордану

(фото: DFID – UK Department for International Development) (извор: UNHCR)

Статистика – избеглице данас

- Сваког дана више од 28000 лица широм света је присиљено да напусти своје домове због рата или прогона. На свету данас има преко 60 милиона присилно расељених лица.
- Од тог броја око 40 милиона су интерно расељена лица, а 20 милиона су избеглице.
- 51% свих избеглица на свету су деца млађа од 18 година.
- У 2017. години преко 55% свих избеглица бежало је из само три земље: Сирије, Авганистана и Јужног Судана.
- Преко 55% свих избеглица на свету су смештени у Африци и на Блиском истоку. Само 17% избеглица је у Европи.
- Земље које су примиле највећи број избеглица у 2017. години су Турска, Пакистан, Либан, Иран, Уганда и Етиопија.
- У Србији је 2017. године азил тражило 3.548 лица.

ПИТАЊА/ЗАДАЦИ за ученике

1. Због чега је велики број земаља у Европи и свету одбијао да прихвати јеврејске избеглице уочи и почетком избијања Другог светског рата?
2. Размисли са каквим су се све проблемима суочавале избеглице у различитим периодима и данас.
3. Да ли је неко на нивоу твоје породице или пријатеља доживео избегличко искуство? Уколико јесте, интервјуиши ту особу и напиши кратак есеј.

Оно што жртву боли више од окрутности злочинца јесте тишина пасивног посматрача.

Ели Визел

Како ја могу да допринесем борби против дискриминације и предрасуда?

Оцени који су најважнији проблеми у твојој средини и предложи како би ти могао да допринесеш њиховом решењу. Нека ти ова питања послуже као помоћ:

- Да ли си некада дискриминисао/ла некога?
- Да ли си ти био/била дискриминисан/а?
- Да ли си некада приметио/ла да је неко други био дискриминисан?
- Како си се осећао/ла у сва три случаја?
- Идентификуј ко је у твојој средини највише изложен малтретирању, мржњи, понижењу или дискриминацији због своје припадности некој групи. На основу чега то закључујеш?
- Којим проблемима су они изложени? Размисли које последице то има за њих.
- Да ли лично познајеш некога из те групе?
- Размисли како би друштво могло помоћи некоме из те угрожене групе у твојој средини.
- Размисли како би ти и други из твог најближег окружења конкретно могли помоћи некоме из те угрожене групе у твојој средини.
- Како би могли допринети бољој ситуацији тој или таквим групама у целој Србији?

Буди информисан, ангажован и одговоран члан друштва!

Распитај се које се организације и институције у твом крају баве друштвено-ангажованим радом, борбом против дискриминације и нетолеранције, или које раде на очувању сећања на жртве фашизма и антифашистичку борбу. Истражи историјске и културне споменике у својој средини. Посети локалну библиотеку, музеј, историјски архив, и тамо потражи помоћ и савет стручњака како би научио више.

Аутори: др Милан Кољанин, др Милован Писари, Мишко Станишић, Александар Тодосијевић • **Стручни тим Куће Ане Франк:** Невена Бајалица, др Евелин Ганс, Карен Полак, Јап Тања, др Динке Хондиус • **Сарадници:** Арон Албахари, др Сања Петровић–Тодосијевић, Бранко Ђурић • **Рецензенти:** Ивана Јанковић, Наташа Костић, др Марко Шуица • **Лекторисање и коректура:** Милена Мацура • **Дизајн:** Марио Лампић • **Штампа:** Пропаганда Јовановић, Београд • **Издавач:** Пропаганда Јовановић, Београд

Хвала свима који су учествовали у раду Националне групе за имплементацију пројекта. Посебно се захваљујемо на великој помоћи и значајном доприносу стварању овог материјала: Соњи Виличић, Ани Гибел, Јан Ерик Дубелману, Јелени Јокановић, Илану Кону, Александру Нећаку, Роксанди Нинчић, Ирени Мирковић, Драгани Младеновић–Несторовић, Бојани Перовић, Александри Поповић, Роберту Сабодошу, Даници Стефановић, Биљани Стојановић, Јану Фалбушу, Рубену Фуксу, као и Историјском архиву Београда, Јеврејском историјском музеју у Београду, Крвнотној организацији младих Србије КОМС, Тинеји клубу Јеврејске општине Нови Сад, омладинацима Влади, Златици, Златији, Илији, Матији, Милану, Михајлу и Сари, од којих смо много научили током радионица на Андrevљу.

Публикација „Наставни материјал за борбу против антисемитизма“ сачињена је из три дела: I део: Јеврејски народ и антисемитизам, II део: Холокауст и III део: Никад више, са циљем да се ученици оспособе да препознају како антисемитизам, тако и друге облике нетолеранције и дискриминације, и да науче да им се супротставе.

Публикација је објављена уз помоћ Канцеларије за демократске институције и људска права при ОЕБС-у у оквиру пројекта „Са речи на дела у борби против антисемитизма“. Мишљења и информације које публикација садржи не одражавају нужно политику и ставове Канцеларије.

Директор Завода за унапређивање образовања и васпитања одобрио је издавање и употребу овог додатног наставног средства Решењем број: 1639-3/2018 од 15.10.2018.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
ISBN 978-86-88223-03-4
COBISS.SR-ID 272035596